

Kaipuun sininen kukka

ULLA VIERTOLA

Toimittajiensa mukaan tämä kirja on keskustelunavaus kaipuun kuvauksiin kaunokirjallisuudessa. Teoksessa tarkastellaan nostalgiaa erityisesti suomalaisten kirjailijoiden teksteissä, mutta myös muiden kulttuurien kirjoituksissa siitä näkökulmasta, että nostalgia on ihmiskunnan yhteinen todellisuuden ymmärtämisen tapa. Teos koostuu yhdeksän eri kirjoittajan artikkeleista, ja lähempään tarkasteluun otettuja kirjailijoita ovat muun muassa Aleksis Kivi, Eeva-Liisa Manner ja Gustave Flaubert. Kreikan kielestä johdettu sana nostalgia merkitsee kotiin kohdistuvan kaipuun tuskaa; mennyt maailma on iäksi menetetty, paluuta sinne ei enää ole. Antologian artikkeleissa nostalgiaa kuitenkin tulkitaan laajasti. Termiin sisältyy sekä terapeutista mielihyvää että sellaista melankolista kaipua, joka ei kohdistu mihinkään aikaan tai paikkaan vaan yleensä jonnekin pois, etäälle alati epätydyttäväksi koetusta nykyhetkestä.

Artikkelissa ”Nostalgian semiosis” Pirjo Kukkonen pitää lähtökohdana sitä, että nostalgia on keskeinen merkitysten muodostumisen väline. Muistin avulla ihminen hahmottaa itsensä ja oman historiansa osana laajempaa kulttuurista ja sosiaalista kontekstia. Kun asiaa tarkemmin ajattelee, vaikuttaa itseltään selvältä, että nykyhetkessä menneisyys on aina läsnä ja siihen myös erilaisissa yhteyksissä herkästi takerrutaan kuin johonkin kaiken selittävään juurikokemukseen. Vaikea lapsuus tai kultainen nuoruus ovat kai-

kille tuttuja käsitteitä, kun yksilö itse – tai joku toinen hänen puolestaan – selittää nykyhetken onnen tai ongelmat menneisyyden kokemusten kautta. Ihminen koostuu menneestä, ennen eletyistä ajoista ja paikoista, jotka muodostavat tämänhetkisen olemassaolon ja toiminnan kannalta merkittäviä kerrostumia. Ajatus nostalgiaista tärkeänä, elämän arkeen jatkuvasti linkittyvänä tekijänä kohottaa tuon väheksytyn tunteen statusta. Kun nostalgiaa ei mitätöidä järjenvastaiseksi, menneeseen ja menetettyyn takertuvaksi haihatteluksi, herää kysymys sen varsinaisesta merkityksestä ja tehtävästä. Yksilön kokemuksena nostalgia on tunnekylläinen ja aistivoimainen muistikuva, tarpeeksi voimakas saadakseen aikaa konkreettista toimintaa. Erityisesti elämän kriisitilanteissa vanhat mielikuvat usein pulpahtavat esiin väkevinä ja tuoreina. Mikä siihen sitten onkaan synnä – vaikuttaa epätodennäköiseltä, että raskaasti masentunut tai ahdistunut ihminen saisi yhtäkkiä päähänsä ruveta sillä tavalla haihattelemaan. Kysymys onkin ehkä tarkoituksenmukaisesta prosessista, jonka avulla yksilö etsii menneisyydestä sekä lohduttavia ja vahvistavia tunnekokemuksia että muistoja siitä, millä keinoilla hankalista tilanteista ennen selvittiin. Kun maailmassa oleminen ei aina tunnu mukavalta, muisti tallettaa aikoja ja paikkoja, joiden lämpöön on hetkeksi mahdollista palata.

Kun Kukkonen tarkastelee aihettaan keveys-paino-käsitteparin avulla, keveämpi nostalgia

Riikka Rossi &
Katja Seutu (toim.)
Nostalgia
Kirjoituksia kaipuusta,
ikävästä ja muistista
SKS, 2007
311 s.

tarkentuu jonkin ajan ja aikakauden kaipaukseksi, kun taas painava melankolia on kaipua tiettyyn mielialaan ja mielen-tilaan. Vastakohtaiset käsitteet ovat esillä myös Virpi Hämeen-Anttilan artikkelissa ”Kaipuun kauneus ja todellisuus; Intialaiset nostalgiat”. Hämeen-Anttila pohtii eroja perinteitä arvostavan itäisen ja toisaalta antitraditionaalisen, perinteet syrjäyttävän läntisen ajattelutavan välillä. Kun Hämeen-Anttila tuo esiin muinaisen intialaisen runo- ja tarinaperinteen vaaliman nostalgisen suhteen maaseutuun ja menneisyyteen, suomalainen tuntee olonsa oikein kotoisaksi: Kalevala ja Impivaara ja Niskavuorikin ovat oman kulttuurimme kosketuspisteitä takaisin luontoon. Kulttuuri-luonto-käsitteparissa luonnon asema on olla alistettu toinen, joka kuitenkin salaperäisellä tavalla kiehtoo ja kiihottaa. Keveällä, muistoja kultaavalla nostalgialla on kuitenkin pimeä puolensa sekä suomalaisessa että intialaisessa kulttuurissa, sillä molemmat ovat käyttäneet vanhoja tarinoita nationalismin aseina. Oman kansan ”suuri menneisyys” on eräs tekosyy pitää omia valtapyrkimyksiä oikeutettuina.

Artikkelissa ”Arki ja haaveet”

Riikka Rossi käsittelee naturalistisessa kirjallisuudessa esiintyvää nostalgiaa. Naturalistinen tunteenkuvauksen on romantiikan aikakauden yllymaallista paatosta arkisempaa. Unelmat onnesta ja rakkaudesta ovat kaipausta harmaata arkea parempaan maailmaan, mutta myös keinoja käsitellä nykyhetken ongelmia ja sopeutua niihin. Kirjallisuuden historiassa nostalgian asema näyttäisi vaihtelevan muun maailmanmenon mukana. Kun vallalla on intomielinen edistysuskonto, nostalginen hahottelu on tuomittavaa. Kun luottamus kehityksen kaikkivoipaisuuteen horjuu, kirjailijat antavat äänen ehkä sittenkin onnellisemmalle menneisyydelle. Rossin ja Seudun toimittamaa kirjaa kokonaisuutena tarkastellen on kuitenkin vaikea erottaa, milloin artikkeleissa puhutaan varsinaisesti nostalgista ja milloin kaukokaipuusta jotakin sellaista kohtaan, jota kaipaaja ei ole koskaan itse kokenut. Nykypäivän urbaanilla suomalaisella ei välttämättä ole suloisien luonnon, vastalypsetyn maidon ja mansikkamaan muistoja edes mummolasta. Jos lapsuus on ollut ahdistava, tuskin edes aika kykenee kul-

taamaan sellaisia muistoja. Silloin ainoa mahdollisuus on kaukokaipu, ehkä tieteiskirjallisuuden kuvaukset jännittävästä tulevaisuudesta pakotienä arjesta – tai sitten paluu kaukaiseen menneisyyteen, jossa elämän ongelmat saattoi ratkaista muutamalla miekaniskulla.

Artikkelissa ”Minä ikävöin maahan, jota ei ole” Silja Vuorikuru kuvailee hyvin mielenkiintoisesti Aino Kallaksen novellissa Lasnamäen valkea laiva esiintyvää kaukokaipuuta, utopistista pyrkimystä konkreettisesti saavuttaa eräs kuviteltu ihmema. Tuo uskonnollinen utopismi paljastaa kuvitelmiin sisältyvän yhteiskuntakriittisen voiman, mutta toisaalta myös kritiikin toivottomuuden: kehnoja elinoloja ei ole mahdollista muuttaa realistisessa ympäristössä vaan jossakin muualla, toisessa ja autuaammassa ajassa ja paikassa. Mutta joskus siirtyminen onnistuu, ainakin yhden ihmisen pieneen ihmemaahan: Katja Seutu käsittelee Antti Hyryn Aitta-romaanin nostalgiaa artikkelissa ”Lintu on huoneen löytänyt, pääskynen pesän”. Romaanin mieshahmo on kuin moni vanhuutta kohti kallistuva suo-

malainen, jota kiinnostavat vanhat esineet ja rakennukset konkreettisine muistoina ja portteina entiseen. Katja Seudun sanoin epävarmuuden tila on se tila, josta käsin ihminen viime kädessä toimii ja ajattelee. Jos epävarman nykyisyyden ja vielä hämmäntävän tulevaisuuden sijasta kääntyykin katsomaan menneeseen, kaikki siellä on jo tapahtunut, lukittua ja varmaa.

Nostalgia on nimensä mukaisesti kirjoituksia kaipuusta, ikävästä ja muistista. Sellaisena se ei ole keveää luettavaa. Turistityyppinen, koditon ja levoton taiteilija voi kaukokaipuussaan pelkällä katseella valloittaa ja hylätä aikoja ja paikkoja, itsekin tietoisena pinnallisuudestaan. Toisaalta kotikaupunkinsa sodassa menettäneelle kirjailijalle kauniitkin muistot pitävät sisällään kaipauksen painavia, melankolisia tunteita. Parhaiten kirjan teemaa pystyy sulattelemaan, kun lukee vähän kerrallaan, hitaasti ja kiirehtimättä kuin katsoisi salaa omaan menneisyyteensä. Katsoisi sillä tavalla varovasti, että ne omat mustat muistot eivät herää.

Kiva olla suomalainen

SEPPO HELMINEN

Suomalaisuus on hakusessa sekä identiteettinä että maakuvana. Ne ovat muuten eri asioita. Suomi-kuvaa alettiin rakentaa autonomian ajalla. Sitä rakennettiin korkeakulttuurilla. Niin kuin nytkin, vaikka arkikäytäntönä se on maan rahvaalle marginaa-

lia. Virallinen Suomi-kuva kysyy, mitä muut meistä ajattelevat tai mitä heidän halutaan ajattelevan. Aito vai konstruoitu?

Tarvitaan ainakin sitä, että maa on poliittisesti olemassa ja kaupallisesti iskukykyinen: design ja matkailu. Tulisiko tänne

Timo Partonen
Oonhan suomalainen.
Mistä sisukkaat synkkämielet on tehty.
Hämeenlinna: Kirjapaja,
2007
120 s.